

Boekbesprekingen

Schrijver naast Geert

Martin Bosma

De schijn-élite van de valse munters.

Amsterdam: Bert Bakker, 2010; 375 blz.; € 19,95; ISBN: 978-90-351-3604-5

In de slepende strafzaak tegen Geert Wilders speelt de opvatting een rol dat deelnemers aan het publieke debat meer vrijheid van meningsuiting verdienen dan andere burgers. Maar wat mag gelden als een bijdrage aan debat? Doorgaans geen spandoeken en spreekkoren, maar ook Wilders krijgt vaak het verwijt dat hij steeds een zelfde geluidsband afdraait van al dan niet grievende en discriminerende aard.

Zoiets kan men niet zeggen van dit boek van zijn fractiegenoot Martin Bosma. Vooreerst komt die nergens in de buurt van strafbare belediging of haatzaaien. Maar bovendien levert hij tal van gegevens, citaten en wetenschappelijke theorieën bij zijn vertoog over naïveteit en misleiding ten aanzien van islam en massa-integratie. Hij strooit met kwantitatieve weetjes. Bijvoorbeeld dat te Amsterdam in 2005 nauwelijks één op de zes gelovige moslims meent zelf de Koran te mogen interpreteren; dat de commissie voor integratie van de Tweede Kamer vrijwel geheel pleegt te bestaan uit leden met een dubbel staatsburgerschap; en dat in de Londense binnenstad een minderheid op de basisscholen Engels als moedertaal heeft.

Veel van wat in het boekwerk aan echte overwegingen wordt aangevoerd kon al wel eens eerder worden aangetroffen, zoals bij de arabist Jan Brugman, de jurist/rechtsfilosoof Paul Cliteur, de sociaal-democraten René Cuperus en Paul Scheffer, de journalist H.J. Schoo of de schrijver Joost Zwagerman, en natuurlijk bij

Fortuyn en Hirsi Ali. Maar nu staat alles bij elkaar, met een ordelijk namenregister, waar iedereen die ongaarne wordt herinnerd aan wat hij ooit in dit verband te berde bracht, de eigen uitlatingen snel kan terugvinden. In het bijzonder heeft Bosma het daarbij gemunt op politici en publicisten die voorheen het grootste gevaar zagen in *anti*-communisme en nu in *anti*-islamisme. Niet zelden gaat het dan om dezelfde personen in opeenvolgende levensfasen. Hun geloof in het gelijk van ieder die zich tegen het Westen keert, bleef overeind, hoewel nooit iemand ergens een reëel communisme met een menselijk gezicht heeft mogen zien en evenmin een liberale islam.

Een enkele maal valt Bosma uit zijn intellectueel gematigde rol. Bijvoorbeeld wanneer hij het opeens heeft over oudste rechten hier voor de Nederlandse 'stam' (blz. 145). Hopelijk is dit ironisch bedoeld, want anders is het niet alleen schrikken voor moslims binnen onze samenleving. Vreemd is ook dat hij vindt dat partijen zich niet dienen te richten op een in eigen kring gedeeld gedachtegoed, maar op de wens van 'de' kiezers. Stel dat die partijen dat allemaal volgzzaam doen, dan zijn we beland in een eenpartijstaat. Terwijl het juist de bedoeling van het electorale proces zou moeten zijn om verschillen te articuleren.

De auteur schrijft dat zijn partij bij uitstek internationaal is georiënteerd, aangezien voorman Wilders her en der buiten de grenzen een warm onthaal vindt. Hoewel Bosma zelf langdurig in het buitenland

heeft verkeerd, geeft hij weinig blijk van een bezonken inzicht in internationale verhoudingen. Alles moet immers wel passen in zijn schema van een militante islam in botsing met hogere beschavingen. Dat in Cyprus aan de Turkse inname van het noordelijk eiland deel een pro-Griekse staatsgreep was voorafgegaan, krijgen we niet te lezen. Dat Israël in 1967 naast belaagde ook bezettende mogendheid werd, evenmin: Bosma heeft het over gebieden die Israël nadien heeft 'weggegeven' (alsof de Sinaï, Zuid-Libanon, de halve Golan, de Gazastrook volkenrechtelijk joods eigendom waren). Dat Ronald Reagan, zoals Bosma schrijft, in zijn eentje met krachtpatserij het einde van de Koude Oorlog heeft afgedwongen, is minstens omstreden, maar pertinent onjuist is in elk geval dat hij als volgeling van John F. Kennedy diens anti-communistische vaandel heeft willen overnemen: hij was namelijk ruim voordien al overgelopen naar de Republikeinen. Bosma hoont het kabinet-Balkenende omdat dit zich voor de zekerheid had voorbereid op een hete ontvangst in verre landen van Wilders' film *Fitna*. Ik zou denken dat de PVV van geluk mag spreken dat dit is meegevallen, want zijn haar kiezers wel allemaal zo beginselvast als Bosma zou wensen? Zie hoe ooit de VVD zich in de herfst van 1973 pal achter Israël opstelde maar, toen dit uitliep op een olie-embargo, omdraaide als een blad aan de boom en ging roepen om meer nuance ten aanzien van het conflict.

Achter de intellectueel in Bosma

komt af en toe de politicus te voorschijn, die zijn bronnen selectief hanteert. Zo schrijft hij dat het te ruimhartige beleid op het stuk van gezinsmigratie zowel kwam van links als van onze activistische rechters. Dit terwijl Saskia Bonjour in haar Maastrichtse dissertatie, die Bosma in ander verband wel meer-malen aanhaalt, beide aantijgingen met klem van argumenten verwert.¹ Mijn eigen indruk is dat links zich vaker door zijn *retoriek* dan door zijn *daden* kwetsbaar maakt voor het verwijt van onbezonnen moralisme en dat het inzake migratie niet zozeer Nederlandse als wel Europese rechters zijn die zich lichtvaardig op het terrein van de politieke afweging begeven. Het is vreemd dat Bosma op de Europees-juridische kant van het vraagstuk nauwelijks ingaat, hoewel het Europese Verdrag van de Rechten van de Mens, met Hof en al, inmiddels aan ons lidmaatschap van de Europese Unie zit vastgeklonken.

De bekende tegenwerping tegen vrees voor de islam, namelijk dat volgens prognoses het volksdeel van de moslims niet boven de tien procent zal stijgen, pareert Bosma langs drie wegen. Hij stelt dat de moslims wijk voor wijk zullen overnemen, dat intimidatie van buitenaf zal toenemen en dat de multiculturele elite geneigd is om, uit een mengsel van kortzichtigheid en angst, met culturele en andere concessies op islamitische aanspraken vooruit te lopen.

PvdA-kamerlid Ronald Plasterk reageerde teleurgesteld op Bosma²: hij had namelijk gehoopt te mogen lezen welke stromingen er binnen de islam bestaan en in welke mate geweldsoproepen uit de Koran letterlijk worden genomen. Dan was het boek wel twee keer zo dik geworden, want er zijn veel varianten binnen die godsdienst. Plasterk had waarschijnlijk willen horen dat in fundamentalistische landen niet de hele bevolking ten strijde trekt

en dat er ook belijdende moslims bestaan die de tekst van de Koran en de voorbeeldfunctie van de profeet met een korreltje zout nemen. Met dat laatste zou immers een malle generalisatie zijn gefalsificeerd. Dit lukt hem dan zonder twijfel, al zal het moeilijker vallen een moskee, laat staan een Koranschool, van die vrijzinnige richting te vinden.

Komt er nu weldra een einde aan decennia vol verwijten over en weer van fascisme of erger ten gunste van zakelijker debat? Een groot bezwaar bij Wilders zelf is dat hij met zijn vaak dolzinnige *soundbites* ook zijn politieke opponenten intellectueel lui dreigt te maken. Uit dien hoofde verwelkom ik toch dit op punten voor weerlegging vatbare boek. Zo is van belang of het segment van de moslims dat bereid is het middeleeuwse stelsel van de islam als feilbaar mensenwerk te beschouwen, groeit of slinkt. Het gaat dan niet alleen om een verlangen naar islamitische wetgeving. Ook, naast allerlei zonnige beelden, om een bewering als van de burgemeester van de Berlijnse wijk Neukölln,³ dat daar in het onderwijs steeds meer ouders bezwaar maken tegen biologielessen en meer meisjes weigeren de andere sekse een hand te geven. Kortom, trends en geen momentopnamen. Daarbij is meer nodig dan simpelweg extrapoleren hoe het islamisme zich veel wijder heeft kunnen verbreiden sedert ik 35 jaar geleden voor het eerst over het fenomeen schreef. Ook verschillen van land tot land verdienen aandacht. Integreer niet in Frankrijk *maghrébins* beter dan *subsahariens* en veel beter dan moslims in Engeland?⁴ Vergelijking in tijd en ruimte als nuchtere gespreksbasis zou ook de wetenschapsmens Plasterk moeten aanspreken. En zelfs Wilders, die zich immers volgens zijn advocaat spiegelt aan Galilei?

Sam Rozemond

Sam Rozemond is oud-hoofd van de afdeling onderzoek van Instituut Clingendael, oud-redacteur van dit blad, waarin hij veelvuldig publiceerde, onder meer over een Europese islam (juni 1995 en december 2001).

Noten

1 Saskia Bonjour, *Grens en gezin. Belevingsvorming inzake gezinsmigratie in Nederland, 1955-2005*.

2 *NRC Handelsblad*, 27 september 2010.

3 *De Volkskrant*, 19 oktober 2010.

4 Zie Patrick Weil en Hakim El Karoui in *Le Monde* van 24 augustus resp. 10 oktober 2010.

China's historische identiteit

Barend ter Haar

Het Hemels Mandaat: De geschiedenis van het Chinese Keizerrijk.

Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009; 624 blz.; € 49,50; ISBN: 978-90-896-4120-5

Dit boek omvat de Chinese geschiedenis van de vroegste periode, in het tweede millennium vóór Christus, tot de ineenstorting van het keizerrijk in 1911-1912. Dat is een aanzienlijke periode, en dan bespreekt de auteur ook nog eens op hoofdlijnen de 20ste eeuw in een afsluitend hoofdstuk. China heeft een zeer uitvoerige en complexe geschiedenis, en boeken in een Westerse taal die min of meer de gehele Chinese geschiedenis behandelen, zijn dan ook betrekkelijk zeldzaam. Het is daarom bijzonder dat dit boek in het Nederlands is geschreven. Barend ter Haar is als hoogleraar Chinese geschiedenis in Leiden uitstekend gepositioneerd voor een overzichtswerk als dit. Het boek komt ten dele voort uit de colleges Chinese geschiedenis zoals die bij de opleiding Talen en Culturen van China aan de Universiteit Leiden worden gegeven. Het lezen ervan geeft dan ook een ervaring die lijkt op het bijwonen van een hoorcollegereeks – zij het dat het boek veel uitvoeriger en gedetailleerder is dan een hoorcollege kan zijn.

Het Hemels Mandaat is een indrukwekkend boek, dat de lezer veel te bieden heeft. China is één van de hoofdrolspelers op het wereldtoneel, maar het land is voor het Westerse publiek nog relatief onbekend. Dit boek geeft een breed overzicht van de Chinese geschiedenis. Niet alleen politiek en economie komen aan bod, maar ook de sociale en culturele ontwikkeling van China. Het boek is zeer toegankelijk en het is onderhoudend genoeg om van begin tot eind gelezen te worden, maar het kan ook gebruikt worden om inzicht te krijgen in specifieke thema's of perioden.

Een belangrijk thema dat in dit boek aan bod komt, is China's nationale identiteit. De vraag hoe China's identiteit gedefinieerd kan worden, is niet alleen van belang voor historici, maar ook voor wie zich met China's rol in de actuele internationale betrekkingen bezighoudt. Het huidige China doorloopt een fase van snelle veranderingen, en naarmate het land invloedrijker wordt, doet zich de vraag sterker voor waarin China zich onderscheidt van andere landen. Typerend voor de officiële Chinese representatie van de eigen identiteit is de stelling dat het niet in de aard van het land ligt te streven naar overheersing van andere volken of geweld toe te passen in externe betrekkingen. Volgens de Chinese overheid wordt dat door de geschiedenis aangetoond. Anderzijds overheerst buiten China de vraag hoe het land zich zal gedragen als het in de toekomst een nieuwe supermogendheid zou worden. De vraag is daar in hoeverre China een stabiliserende en constructieve bijdrage zal leveren aan de internationale orde, en daarom of China's buitenlands beleid uniek is dan wel vergelijkbaar met de aanpak van andere landen.

In dit boek ligt de nadruk op China's eigen ontwikkeling en niet op een vergelijking met andere landen. Toch levert het betoog van Ter Haar inzichten die rechtstreeks betrekking hebben op de vraag in hoeverre China op een unieke manier optreedt in de internationale betrekkingen. De stelling dat China zich van nature verre houdt van buitenlandse oorlogen en onderwerping, houdt in dit boek geen stand. China heeft in zijn lange geschiedenis frequent gebruik gemaakt van

militair geweld om belangen over de grens na te streven. Dat hoeft ook niet te verbazen, gezien de grote rol die oorlogen in China's interne geschiedenis spelen.

Geweld is ook niet alleen maar toegepast in de vorm van defensieve acties in grensoorlogen. De auteur wijst bijvoorbeeld op de maritieme expedities die China in de vijftiende eeuw ondernam naar Zuidoost-Azië en gebieden rond de Indische Oceaan. Wanneer daarbij machtsvertoon niet voldoende was om het Chinese doel (nieuwe tributrelaties) te verwezenlijken, werd er alsnog geweld toegepast tegen de lokale heersers. Militair geweld mag dan niet het ideale machtsmiddel zijn – diplomatie en economische middelen hebben in het Chinese strategisch denken de voorkeur – inherent pacifistisch is China zeker ook niet.

De kwestie van het onderwerpen van andere volken is ingewikkelder. China heeft weliswaar nooit overzeese kolonies gehad, maar hoe zit het met de buurvölker? In de voorstelling zoals die door de huidige Chinese overheid wordt geboden, bestaat China van oudsher uit een kerngebied met een etnische Han-bevolking, met daaromheen grensgebieden met andere etnische groepen. Die grensgebieden zouden al sinds vele eeuwen zodanig met China verbonden zijn geweest, dat ze al lang een integraal onderdeel van China vormen.

Deze visie wordt door Ter Haar op diverse punten verworpen. Het etnisch homogeen kerngebied is zeer geleidelijk tot stand gekomen, waarbij de politieke en culturele expansie vanuit Noord-China een belangrijke rol heeft gespeeld. Volgens Ter Haar is het een mythe

dat de Zuid-Chinezen dezelfde biologische voorouders hebben als de noorderlingen. Met andere woorden: zij zijn niet de nakomelingen van kolonisten uit het noorden, maar van onderworpen buurvolken die de noordelijke cultuur (grotendeels) hebben overgenomen. Nog ver na de (eerste) politieke eenwording van China in 221 v. Chr. bleven de regio's ten zuiden van de Yangzi zwak geïntegreerd in het keizerrijk. De Chinese cultuur beïnvloedde overigens niet alleen de perifere volken; ook het omgekeerde was het geval.

Verder strookt de inhoud van het boek ook niet met de stelligheid waarmee de huidige regering beweert dat Taiwan, Tibet en Xinjiang vanuit historisch perspectief een ondubbelzinnig onderdeel van China zijn. Dit is in internationaal-politiek opzicht een belangrijk onderwerp. Voorkomen dat deze drie gebieden zich losmaken van het land, is een topprioriteit in China's buitenlands beleid. De regering heeft er groot belang bij dat dergelijke gebieden als een al lang bestaand deel van China worden gezien, en niet als buurlanden die relatief recent geannexeerd zijn.

Wat betreft de continuïteit in de Chinese geschiedenis, is ook het slothoofdstuk van het boek zeer interessant. Daarin behandelt Ter Haar de periode sinds het aftreden van de laatste keizer. Volgens hem wezen China's communistische leiders in de eerste decennia na de stichting van de Volksrepubliek in 1949 moderniteit af. Pas eind jaren '70 zou het land de periode van modernisering definitief inzetten. De auteur is duidelijk negatief over de politieke leiders van het land in de jaren '50-'70 en meent dat ze door hun politieke en ideologische oriëntatie slechts een beperkt en naïef begrip hadden van de complexiteit van China's economische systeem.

Op dit punt is de kloof tussen de analyse van de auteur en het officiële (veel positievere) beeld groter dan noodzakelijk. Het boek schetst

een economisch beleid in de jaren '50 waarin om ideologische redenen voor autarkie wordt gekozen, en dat vervolgens rampzalige gevolgen had. Maar hoewel het waar is dat de communistische leiders buitenlandse invloeden wilden beperken, wil dat niet zeggen dat de regering voor verbreken van de externe handelsbetrekkingen koos. Het was het Westen dat vanaf 1950 een economisch embargo aan China oplegde, als reactie op de Chinese deelname aan de Korea Oorlog. Het gevolg was dat China sterker afhankelijk werd van economische steun uit de Sovjetunie. Toen China vanaf eind jaren '50 – mede door deze afhankelijkheid – in conflict kwam met de Sovjetunie, raakte het land in een grotendeels geïsoleerde positie. Dit economisch isolement verzwakte China in economisch en politiek opzicht, en het is onwaarschijnlijk dat Mao Zedong en de andere leiders zich daar niet bewust van waren. De nieuwe start die China in de jaren '70 maakte, was mede mogelijk doordat de Verenigde Staten hun economische en diplomatieke boycot van China beëindigden, en was niet uitsluitend het gevolg van nieuwe inzichten en politieke verhoudingen in China zelf.

De discrepantie tussen China's officiële visie op bepaalde onderdelen van de eigen geschiedenis en de analyse in het boek wordt door Ter Haar herhaaldelijk expliciet aangegeven. Overigens wijst hij ook op volgens hem achterhaalde zienswijzen die in het Westen bestaan. De discussie over interpretatieverschillen is niet alleen van belang op een historisch-wetenschappelijk niveau, maar speelt ook een rol in China's huidige buitenlandse betrekkingen. Wat dat betreft zou het nuttig zijn als dit boek ook in het Engels (en eventueel in het Chinees) zou verschijnen. Het feit dat de auteur behalve aan de Chinese nationale identiteit ook uitgebreid aandacht besteedt aan de rol die het Westerse imperialisme in China heeft gespeeld, zou deze

vertalingen extra zinvol maken.

Wat daarbij de bijdrage van het boek nog groter zou maken, is het toevoegen van voetnoten of een uitgebreidere bespreking van de gebruikte literatuur. Het onderdeel 'verder lezen' aan het eind van het boek is zeer nuttig als eerste ingang voor wie meer wil weten, maar voor wie specifiek geïnteresseerd is in de achtergronden bij de vernieuwende gezichtspunten in dit imponerende boek, zou meer informatie welkom zijn.

Frans-Paul van der Putten

Frans-Paul van der Putten is onderzoeker bij *Clingendael Asia Studies* (CAS), onderdeel van Instituut Clingendael.

Onderhandelen in Afghanistan?

Abdul Salam Zaeef (Samenstelling door Alex Strick van Linschoten & Felix Kuehn)

My Life with the Taliban.

Londen: Hurst & Company, 2010; 244 blz.; € 26,99; ISBN: 978-1-84904-026-6

Antonio Giustozzi

Empires of Mud: War and Warlords in Afghanistan.

Londen: Hurst & Company, 2009; 305 blz.; € 46,99; ISBN: 978-1-85065-932-7

Twee boeken over Afghanistan, twee auteurs en twee zeer verschillende visies op de geschiedenis en de toekomst van het land. Abdul Salam Zaeef beschrijft zijn leven binnen de Taliban, terwijl Antonio Giustozzi de opkomst en hoogtijdagen van de Afghaanse krijgsheren onderzoekt.

Abdul Salam Zaeef, voormalig Taliban-strijder en functionaris binnen het Taliban-regime, beschrijft de Afghaanse geschiedenis vanuit eigen ervaringen. Hij was *moedjahedien*¹, maar ook minister, ambassadeur en gevangene. Zaeef bracht zijn jeugd door in Zuid-Afghanistan, als *moedjahied* nam hij deel aan de strijd tegen de Sovjets en tijdens het Taliban-regime was hij minister en ambassadeur. Uiteindelijk werd hij gevangen genomen en kwam hij in Guantánamo Bay terecht. Na zijn vrijlating verblijft hij onder zware bewaking in een villa in Kaboel.

My Life with the Taliban is het interessante relaas van een man die het ver schopt, van arme zoon van een imam tot ambassadeur van de Taliban in Pakistan in 2001. Uit alles blijkt dat Zaeef zeer toegewijd is aan de zaak van de Taliban, maar hij presenteert zichzelf niet als een fundamentalist. Hij wil vooral het beste voor Afghanistan. Hij sluit zich aan bij de Taliban omdat hij oprecht gelooft dat zij de vrede en stabiliteit in het door oorlog verscheurde land het beste kunnen herstellen. Maar over controversiële zaken als de aanslagen van 11 september 2001, Osama Bin Laden en de onderdrukking van vrouwen in Afghanistan vertelt Zaeef weinig tot niets. En dat

is jammer, want daardoor krijgt de lezer geen kans vanuit de visie van direct betrokkenen meer inzicht in de ontwikkeling van Afghanistan te krijgen.

Dat is een belangrijke tekortkoming van *My Life with the Taliban*. Een andere misser is de eenzijdigheid van het verhaal. De samenstellers, Alex Strick van Linschoten en Felix Kuehn,² hebben weinig meer gedaan dan Zaeefs woorden te noteren. Daarmee laten ze de kans voorbijgaan de vanzelfsprekend eenzijdige ervaringen van Zaeef te voorzien van een historische context. En zo is *My Life with the Taliban* een interessant relaas van het leven van Zaeef, maar ook niet meer dan dat.

In *Empires of Mud* zijn de krijgsheren van Afghanistan het centrale thema. Dr. Antonio Giustozzi, werkzaam als research fellow bij de London School of Economics & Political Science, heeft verscheidene boeken en artikelen over Afghanistan geschreven. Hij onderzoekt in dit boek opkomst, groei en val van de belangrijkste krijgsheren van Afghanistan. De schrijver vraagt zich af wat krijgsheren zijn, hoe en waarom ze in Afghanistan ontstonden, hun macht verwierven en hoe sommigen van hen deze macht weer zagen verminderen. Hij beschrijft hun invloed op de Afghaanse staat en samenleving en hoe hun positie als gevolg van de internationale interventie in 2001 veranderde.

Giustozzi ziet krijgsheren als charismatische militaire leiders, die een gebrek aan centraal gezag uitbuiten om een grotere macht over

hun gebied te verkrijgen. Krijgsheren hebben een slechte reputatie, maar in *Empires of Mud* wordt juist de positieve bijdrage beschreven die *warlordism* aan de staatsvorming van een land kan leveren. Een interessante visie, waarmee Giustozzi iets toevoegt aan de discussie over het creëren van veiligheid en stabiliteit in Afghanistan. Het is jammer dat hij daarvoor een overvloed aan (niet altijd relevante) details nodig heeft en hij een wat saaie en eentonige schrijfstijl hanteert. Maar dat is ook het enige dat op dit interessante en nuttige boek is aan te merken.

Beide schrijvers hebben trouwens ook het nodige te zeggen over de mogelijkheden om met de verschillende strijdende partijen of instanties in Afghanistan te onderhandelen.

Zaeef is van mening dat onderhandelen over vrede en veiligheid in Afghanistan alleen mogelijk is als het initiatief aan de Afghanen zelf wordt gelaten. Een buitenlandse mogendheid (de NAVO, de Verenigde Staten) zal niet kunnen afdwingen dat de partijen aan de onderhandelingstafel komen. Daarvoor ontbreekt het de Afghanen aan vertrouwen en dat is een essentiële voorwaarde voor succesvol onderhandelen. Zaeef verwoordt het zelf aldus: 'I, for one, cannot trust a single thing coming out of the mouth of America. It is a lesson I learnt while I was in their hands for over four years. In Guantanamo, they lied to us. Nothing they said could be trusted, not even the time of day.'³ Onderhandelen met de Taliban heeft

du alleen kans van slagen als zowel de Verenigde Staten als hun bondgenoten (en dan Groot-Britannië in het bijzonder, in welk land veel Afghanen om historische redenen weinig vertrouwen hebben) hier zo min mogelijk bij betrokken worden. De Afghanen moeten het zelf doen.

Zaef is ook een fel tegenstander van pogingen meer gematigde Taliban los te weken van de *hardliners*. Hoewel hij zelf genuanceerde opvattingen heeft, bestaat er volgens hem geen gematigde en extreme Taliban. Pogingen de meer gematigde denkers – zoals Zaef zelf – van de orthodoxe leden te scheiden, zullen volgens hem de onderlinge tegenstellingen – die hij dus wel erkent – alleen maar versterken, bloedvergieten tot gevolg hebben en kunnen leiden tot een nieuwe burgeroorlog. Natuurlijk is Zaef niet helemaal objectief in zijn oordeel dat inmenging in de Taliban tot een burgeroorlog zou kunnen leiden; hij draagt de Taliban tenslotte nog steeds een warm hart toe. Maar het is wel opmerkelijk dat zelfs een gematigd lid van de Taliban als Zaef de eenheid van Taliban vooropstelt. Hoe politiek gevoelig het ook ligt, onderhandelen leidt alleen tot resultaat als men ook de *hardliners* aan de onderhandelingstafel krijgt om over de vrede en veiligheid van Afghanistan te spreken.

Het zal niet verbazen dat Giustozzi een bredere visie heeft op onderhandelen over vrede en stabiliteit in Afghanistan. Hij vindt dat er – naast de Taliban – ook andere partijen bij de onderhandelingen betrokken moeten worden en hij ziet een belangrijke rol weggelegd voor de krijgsheren. Giustozzi ziet zeker mogelijkheden om met de afzonderlijke krijgsheren een akkoord te sluiten en hij vindt dat ze een onderdeel moeten zijn van de toekomst van Afghanistan. Hij meent dat het doel van de onderhandelingen moet zijn dat de krijgsheren het centrale staatsgezag in Kaboel actief ondersteunen, of dat bereikt wordt dat ze

in ieder geval het centrale gezag in de Afghaanse hoofdstad niet langer ondermijnen.

Afwijzing of samenwerking

Er zijn, volgens Giustozzi, twee visies over de beste methode om dit doel te bereiken.

De eerste denkrichting, die van *afwijzing*, stelt dat de invloed van alle krijgsheren en bandieten die bij het geweld van de jaren '80 en '90 betrokken zijn geweest, moet worden gemarginaliseerd. Ze mogen geen politieke of militaire rol van betekenis meer spelen, zodat Afghanistan met een schone lei kan beginnen. Het voordeel van deze benadering is dat de kans op stabiliteit op lange termijn groot is, want het marginaliseren van de macht van de *warlords* zal tot groei van het staatsgezag leiden. Het nadeel is echter dat op korte termijn het risico van geweld niet uitgesloten kan worden, want de krijgsheren zullen zich verzetten tegen vermindering van hun macht en invloed.

Giustozzi stelt hier een tweede denkrichting tegenover, die van *samenwerking*. Blijvende stabiliteit is in Afghanistan alleen mogelijk als er ook samengewerkt wordt met partijen die buiten het staatsgezag vallen, zoals de krijgsheren van diverse snit. Het voordeel van deze benadering is dat er op korte termijn waarschijnlijk minder geweld zal optreden, want de krijgsheren worden niet buitengesloten maar juist bij het stabiliseringsproces betrokken. Er is echter ook een nadeel aan onderhandelen langs de weg van samenwerking. De macht en invloed van de krijgsheren worden hierdoor niet beperkt. Die kunnen, ten koste van het staatsgezag, zelfs toenemen.

Giustozzi zelf is voorstander van het hanteren van een *combinatie* van de twee benaderingen. Hij vindt dat de krijgsheren bij de onderhandelingen en het proces van staatsvorming betrokken moeten worden, maar dan wel zo, dat ze in het politieke systeem worden opgenomen.

Hierdoor hebben ook de krijgsheren belang bij de blijvende stabiliteit van Afghanistan. Volgens Giustozzi is het daarvoor wel noodzakelijk dat er in Afghanistan een sterke leider komt, die de krijgsheren kan dwingen tot samenwerking. Giustozzi betwijfelt echter of dat mogelijk is zolang er een buitenlandse militaire macht in Afghanistan aan de touwtjes trekt.

En zo komen beide schrijvers langs een heel verschillende weg toch tot een vergelijkbaar oordeel over de mogelijkheid te onderhandelen over een blijvende stabiele situatie van vrede en veiligheid in Afghanistan. De Afghanen moeten het zelf doen.

Joris Kreutzer

Joris Kreutzer studeerde geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en publiceerde in dit blad ondermeer over de effectiviteit van de contra-guerrilla van het Sovjetleger in Afghanistan (juli/augustus 2009, blz. 377-381).

Noten

1 *Moedjahedien* is de meervoudsvorm van *moedjahied*, dat het Arabische woord voor 'strijder' is. Het wordt gebruikt in de context van iemand die zich voor de Jihad, de heilige strijd, inzet.

2 Zowel Alex Strick van Linschoten als Felix Kuehn woont in Kandahar; ze zijn beiden freelance schrijvers en doen regelmatig werk voor vluchtelingenorganisaties en andere NGO's in Afghanistan. Thans zijn ze bezig aan een uitgebreide geschiedenis van Zuid-Afghanistan in de jaren 1970-2001.

3 Zaef, blz. 219.

Soedans tragische geschiedenis

Richard Cockett

Sudan: Darfur and the failing of an African State.

New Haven: Yale University Press, 2010; 315 blz.; € 22,-;

ISBN: 978-0-300-16273-8

De eeuwige ellende in Afrika wekt nauwelijks nog onze aandacht. We zijn eraan gewend. Denk maar aan de helse conflicten en grootschalige humanitaire rampen in Congo, Liberia, Guineea en Somalië. Het haalt nauwelijks nog de voorpagina's. Toch is er een Afrikaans conflict dat dankzij het onophoudelijke lobbywerk van Amerikaanse activisten, intellectuelen en steracteurs bijna permanent in de internationale belangstelling staat: Darfur. Zeven jaar na de ontkenning door overheids-troepen en Arabische milities van een meedogenloze terreurcampagne tegen de 'opstandige' westelijke Soedanese provincie is Soedan voor veel westerlingen synoniem geworden met genocidaal geweld.

In *Sudan: Darfur and the Failure of an African State* wijst *Economist*-journalist Richard Cockett op het gevaar van die fixatie op één conflict. Want ondanks de 300.000 doden en naar schatting drie miljoen interne vluchtelingen is Darfur slechts een fractie van het algeheel lijden in Soedan. Beleids- en opiniemakers, zo merkt Cockett op, weten tegenwoordig bijna niets over die andere kolosale problemen die Afrika's grootste land al tientallen jaren teisteren: de meer dan vijftigjarige burgeroorlog tussen het islamitische noorden en het christelijke en animistische zuiden, de extreme armoede en belabberde gezondheidssituatie van de Beja in het oosten, het opflakkerend geweld tussen diverse groeperingen in het zuiden.

Wat hebben al die catastrofes met elkaar gemeen? Op het eerste gezicht niets. Maar dat is slechts schijn. Bij nader onderzoek – en dat is meteen een van de sterkte punten

van het boek: het is meer dan een verzameling journalistieke impressies en anekdotes – blijkt er een dieperliggende oorzaak te zijn, die al die rampen op fatale wijze met elkaar verbindt. Terwijl veel media de indruk wekken dat het conflict in Darfur op zich zelf staat en aparte aandacht verdient, plaatst Cockett – die promoveerde in de geschiedenis en tien jaar lang doceerde aan de Universiteit van Londen – het bekendste conflict van Afrika in historisch perspectief.

Khartoem en de rest

Als onderzoeker dringt Cockett snel door tot de kern van het probleem. Al in het begin van zijn boek wijst hij op de wanverhouding tussen de hoofdstad Khartoem en de rest van het onmetelijke land als de sleutel om Soedans turbulente geschiedenis van instabiliteit en burgeroorlog te begrijpen. Het contrast kon nauwelijks groter: terwijl Khartoem een 'kern [is] van rijkdom en optimisme', vormen de omliggende regio's in het noorden en het zuiden 'ringen van extreme armoede, onrecht en politieke uitsluiting'. Hij vergelijkt Khartoem met een soort oud-Griekse stadstaat ('one-city state'), waar de macht en de rijkdommen volledig in handen zijn van het 'centrum'. Alles daarbuiten wordt beschouwd als inferieur en onbelangrijk.

Die discriminatoire politiek begon al bij de Britse kolonisten, die een uitgesproken voorkeur hadden voor het cultureel meer ontwikkelde islamitische noorden. Het is geen toeval dat toen de Britten in 1956 het land overdroegen voor onafhankelijkheid, ze Khartoem tot politiek centrum maakten. De andere regio's

– Darfur en het zuiden – werden bij gebrek aan andere opties en *ondanks* de heel grote culturele verschillen toegevoegd aan het noorden, als een soort geografisch extraatje. De Arabisch-islamitische elite in Khartoem was, met andere woorden, 'getraind' om zich superieur te gedragen en geen rekening te houden met de rest van het onmetelijke land dat ze erfden.

Dat is volgens Cockett het meest tragische aspect van het moderne Soedan: de nieuwe machthebbers, van Jafar Numeiri tot Omar al-Bashir, deden geen enkele inspanning om een gevoel van saamhorigheid en betrokkenheid te creëren in een multi-etnisch en -religieus land. Dat zou namelijk concessies vereisen van de regerende elite, iets waartoe ze absoluut niet bereid zijn. Zeker nu niet, nu Khartoem bergen geld verdient met de oliekoop aan China, dat al jaren in het land investeert en daar nu – compleet onverschillig voor de humanitaire consequenties – de vruchten van plukt.

Verdeel en heers

De meest schokkende onthulling in het boek is de manier waarop de elite omgaat met iedereen die de moed heeft Khartoems egoïstische politiek te bekritisieren. Hoewel gevoelens van opstandigheid en wrok voor de hand liggen – zeker omdat perioden van langdurige droogte de regio's voor zware economische beproevingen plaatsen – worden ze niet getolereerd. Telkens als een regio betrokkenheid eist van de centrale regering, grijpt Khartoem naar een bekende en oeroude tactiek: verdeel en heers. Anders gezegd: ze zetten stammen tegen elkaar op. Enerzijds

om zich aan alle verantwoordelijkheid te onttrekken en anderzijds om de 'opstandige' regio te bestraffen.

Een berucht incident waar Cockett in zijn boek meer dan eens naar verwijst, is de bewapening van de Baqqara, een Arabische nomadenstam uit het noorden. De historische context is hier van wezenlijk belang: extreme droogte en hongersnood in het midden van de jaren '80 maakten de Baqqara tot gewillige rekruten van Khartoem. Jonge mannen kregen van de overheid toestemming om dissidente Dinka- en Nubadorpen in het zuiden te plunderen en alles mee te nemen wat ze wilden. De militie stalen vee, staken huizen in brand, ontvoerden kinderen en verkrachtten vrouwen.

Jaren later, in 2003, werd dezelfde tactiek toegepast in Darfur, waar ontevredenheid over de hoge belastingen aan Khartoem en de politiek van marginalisering uitmondde in gewapend protest. Toen werden de gearabiseerde stammen in Darfur – die net als de Baqqara in de jaren '80 niet meer in hun levensonderhoud konden voorzien en evenmin hulp ontvingen uit Khartoem – aangemoedigd de rebellerende zwarte stammen te terroriseren. Het opmerkelijke feit dat de Darfuris (zowel de gearabiseerde nomadenstammen als de zwarte moslimbevolking) de meeste troepen leverden voor de oorlog tegen het 'christelijke' zuiden, toont aan tot welk extreem opportunisme Khartoem in staat was.

Cocketts boodschap is duidelijk: de drijfveren van Khartoem zijn zuiver politiek geïnspireerd en ze hebben niets te maken met het soort etnische zuiveringen die we met nazi-Duitsland associëren.

Genocide-diplomatie

De vaststelling dat Amerikaanse vredesactivisten en prominente intellectuelen het geweld in Darfur toch brandmerkten als 'genocide', toont volgens Cockett aan hoe weinig ze afwisten van wat zich werkelijk afspeelde. De campagne-

voerders hadden maar één doel voor ogen: Khartoem aan de genocideschandpaal nagelen – voor subtiliteiten was geen ruimte. Maar wat Cockett het meest betreurt aan het 'megafoonactivisme', is dat het de ondertekening overschaduwde van het langverwachte vredesverdrag tussen Noord- en Zuid-Soedan. De *Comprehensive Peace Agreement* – die op 9 januari 2005 in Kenia werd getekend – maakte officieel een eind aan een brutale en bloedige burgeroorlog, een oorlog die aan twee miljoen mensen het leven kostte. Helaas werd de politieke energie van de Verenigde Staten, die onmisbaar was om het verdrag succesvol uit te voeren, volledig opgeslokt door de nieuwe fixatie op Darfur.

Het is een bittere ironie, zo merkt Cockett scherp op, dat de Verenigde Staten eerst alles deden om een vrede tussen noord en zuid mogelijk te maken. Daar hadden ze verscheidene redenen voor: de invloedrijke christelijke lobby te vriend houden, die een oplossing eiste voor hun geloofsgenoten in Zuid-Soedan; de nationale en internationale aandacht afleiden van de rampzalige oorlog in Irak; en Khartoem als een 'solide' partner betrekken in de *War on Terror*. In die context hoeft het niet te verbazen dat de Amerikaanse onderhandelaars tijdens de vredesbesprekingen géén oor hadden voor de berichten over de zopas uitgebroken opstanden in Darfur (een tot dan toe vrij onbekende regio). Erger nog: de onderhandelaars gaven Khartoem de officieuze toestemming voor een 'chirurgische' aanpak – een snelle en efficiënte militaire tussenkomst. Maar later werden de rollen omgedraaid: onder toenemende druk van de publieke opinie en de invloedrijke SaveDarfurCoalition trokken de Verenigde Staten zich uit de besprekingen terug. Van de beloofde internationale rehabilitatie van Soedan en financiële steun kwam weinig of niets terecht.

Khartoem wint, Darfur en het zuiden verliezen

In het laatste hoofdstuk staat Cockett stil bij wat dit allemaal heeft betekend voor het regime van Khartoem. Heeft de verdere uitsluiting van Soedan door Europa en de Verenigde Staten de centrale regering verzwakt? Het antwoord is: nee. Ondanks de verdere isolering van Soedan door het Westen en het recente arrestatiebevel dat het Internationaal Strafhof uitgevaardigde tegen president Omar al-Bashir, doet Soedan het vrij goed. Vooral dankzij olie (ongeveer 95% van de totale export). Bovendien kan Soedan rekenen op de steun van China, Rusland, Maleisië en de Arabische wereld, die Khartoem een hand boven het hoofd houden: ze blijven Bashir toegang verlenen tot hun land; nemen Soedan consequent in bescherming in de VN-Veiligheidsraad; en ze zorgen voor lucratieve handelsbetrekkingen. 'In wezen lijkt het er daardoor op dat Khartoem de strijd om Darfur heeft gewonnen', zo concludeert Cockett bitter.

Hetzelfde kan gezegd worden over het zuiden, dat ondanks het staakt-het-vuren en enorme natuurlijke rijkdommen goed op weg is om dezelfde fouten te maken als de noordelijke regering. De grotendeels autonome en gecentraliseerde Zuid-Soedanese overheid spendeert het leeuwendeel van de olie-inkomsten aan wapens, aan het leger en aan zichzelf. En opnieuw is de bevolking het slachtoffer. Vijf jaar na ondertekening van de *Comprehensive Peace Agreement* behoort het zuiden nog altijd tot de minst ontwikkelde plekken op aarde: naast ziekten als malaria, cholera en HIV maken polio, lepra en de mazelen een comeback; het aantal gevallen van chronische ondervoeding is met 47% gestegen; 90% van de vrouwen is analfabeet, terwijl klassen in het lager onderwijs gemakkelijk 70 kinderen tellen. Met als gevolg dat, net als in het noorden, de periferie van het zuiden in opstand komt.

Het is verbijsterend hoe weinig de zuidelijke regering heeft geleerd van Soedans tragische geschiedenis – een donkere periode waarin ze zelf voortdurend het slachtoffer was van misbruik, verwaarlozing en geweld. Maar, zoals Cocketts boek duidelijk aantoont, kunnen de

zuidelijke machthebbers het best zo snel mogelijk 'de mentale ketenen doorbreken die ze van het noorden hebben geërfd'. Niet het minst omdat Zuid-Soedan zich opmaakt voor een historisch referendum op 9 januari 2011 over een mogelijke afscheiding van het noorden. Het

laatste wat Afrika nodig heeft, is een nieuwe gefaalde staat.

Chams Eddine Zaougui

Chams Eddine Zaougui, is een Vlaamse arabist en filosoof.

'Embedded journalism': oorlogsjournalistiek onder censuur

Joeri Boom

Als een nacht met duizend sterren. Oorlogsjournalistiek in Uruzgan.

Amsterdam: Uitgeverij Podium B.V., 2010; 339 blz.; € 21,50;

ISBN: 978 90 5759 371 0

'Het gaat natuurlijk wel om het verkopen van de missie. Eh, ik bedoel... Enfin, je begrijpt wel wat ik bedoel.'
(Voorlichter ministerie van Defensie)

Tijdens de Nederlandse missie in de Afghaanse provincie Uruzgan hebben rond 600 keer journalisten meegedaan aan het nieuwe 'embedded journalism'-beleid van de overheid. Het ministerie van Defensie verzorgde vervoer, kost en inwoning voor journalisten en bood de mogelijkheid om te leven en te werken tussen de troepen. Daarmee waren journalisten dus naar Angelsaksisch voorbeeld ingebed bij de *Task Force Uruzgan* om verslag te doen van de wederopbouw van het land.

Wat klinkt als een goede deal voor de media, ontpopte zich in de praktijk echter tot het grootste obstakel voor hun functie van onpartijdige verslaggever. Vaak werden onafhankelijkheid en objectiviteit ingeruild voor gemak en veiligheid, en werd hun verslaggeving gekleurd. Dit gebeurde ook bij Joeri Boom, oorlogsjournalist voor o.a. de *Groene Amsterdammer* en het *Algemeen Dagblad*, die in zijn boek *Als een nacht met duizend sterren* zijn uitgebreide ervaringen met het

Nederlandse beleid van 'embedded journalism' beschrijft.

Het beleid van inbedding kent zijn oorsprong in de Verenigde Staten. Na een succesvolle eerste Golfoorlog (inval van Irak in Koeweit) had de regering geen mooie beelden en heroïsche verhalen om de overwinning aan het grote publiek te presenteren. Om dit in de toekomst te voorkomen, kwam de *public relations*-machine van het Pentagon met het briljante idee journalisten te koppelen aan geselecteerde militaire eenheden en ze van het front te laten rapporteren. Dit leidde tot imposante gevechtsbeelden, die leken op computerspellen, live-reportages over het, vol symboliek, afbreken van het standbeeld van Saddam Hoessein in Bagdad en heroïsche overwinningssposes van Amerikaanse *Special Forces*, die wekenlang de media beheersten. Alhoewel deze denderende beleving van de rit naar Bagdad vanuit Humvees (Amerikaanse militaire passagiersvoertuigen; eindred.) uitstekend in de mediacampagne van het leger paste, bleek deze vorm van berichtgeving toch aan beperkingen onderhevig. In plaats van evenwichtige documentatie over de toestanden in Irak, het aantal burgerslachtoffers of mensenrechtenschendingen, veranderde de verslaggeving in behoorlijk

eenzijdig oorlogsentertainment, met hier en daar een schepje Amerikaans patriottisme.

In het vlot geschreven boek van Joeri Boom wordt de ervaring met de praktijk van het inbedden van journalisten in de Nederlandse context beschreven en stevig bekritiseerd. Joeri Boom, die zich presenteert als geweten van de journalistiek en hoeder van de democratie in Uruzgan, ergert zich in hoge mate aan de manipulatie van zijn berichtgeving door het ministerie van Defensie. De waakzame PIO's (Pers Informatie Officieren) censureerden zijn artikelen door belangrijke informatie niet beschikbaar te stellen en gevoelige informatie als 'operationele veiligheid' aan te merken, om deze vervolgens te verwijderen. De lezer krijgt hierdoor de indruk dat journalisten voornamelijk werden ingezet als propaganda-element om de Nederlandse missie tegenover de politiek en het publiek goed te kunnen verkopen.

Booms reisverslagen als *embed*, zoals zo'n journalist in het kort wordt genoemd, zijn doordrongen van zijn eigen twijfel, zijn fascinatie met het krijgsbedrijf en bespiegelingen over zijn werk als oorlogsjournalist. Desondanks lijkt hij zelf ook ten prooi te vallen aan de normveran-

dering van veel *embeds* ('een echte oorlogsklassieker'), terwijl zijn adrenalinezucht en hechte band met de soldaten vragen oproepen over zijn rol als onbevooroordeelde verslaggever. Hoewel Boom de beperktheid en eenzijdigheid van zijn verslaggeving erkent, krijgt zijn persoonlijke fascinatie met het soldatenleven vaak de overhand en schikt hij zich aan de opgelegde regels. *Vijf keer* gaat hij mee met de krijgsmacht.

Daarna besluit hij op eigen houtje naar Afghanistan te reizen, waarbij hij handig gebruik maakt van zijn bestaande netwerk aan lokale contacten. Dan ervaart Boom de problemen van het reizen *zonder* de bescherming van het leger in gevaarlijke gebieden, die ook nog jaren na de Amerikaanse invasie door de Taliban beheerst worden, en ook wordt de noodzaak van onafhankelijk onderzoek duidelijker. Voorts komt hij erachter hoezeer zijn werk – dat soms neerkomt op 'embedded bij een Afghaan' zijn – wordt beperkt door de veiligheids-situatie. Toch blijven zijn artikelen nu tenminste ongecensureerd en wordt zijn beeld van de Nederlandse missie wel degelijk bijgesteld. Met zijn onafhankelijke missie levert

Boom het bewijs dat het wel degelijk mogelijk is in Afghanistan onafhankelijk verslag te doen en een andere kant te tonen. Dit leidt in 2008 en 2010 zelfs tot Kamervragen over een dubieuze 200.000 dollar-deal met Nederlands belastinggeld en een inval van Nederlandse troepen in het ziekenhuis van Tarin Kowt, zaken die door Booms onafhankelijk onderzoek aan het licht kwamen.

Joeri Boom bekritiseert de nieuwe manier van oorlogsjournalistiek en zet ons aan het denken over 'embedded journalism' in Nederland, alsmede over de vraag wat wij van de media verwachten als zij over een oorlog berichten. Verwachten we een goed beeld van de Nederlandse manier van oorlogvoering of een evenwichtig beeld van de gevechten, met een kritische blik op oorlogsmisdaden en schending van mensenrechten?

Wat eerst doet denken aan Joris Luyendijks bestseller en eyeopener *Het zijn net mensen*, die de mechanismen van beeldvorming over het Midden-Oosten indrukwekkend wist te deconstrueren, blijkt uiteindelijk meer een verzameling van persoonlijke reismemoires, met als rode draad Booms ervaringen met *em-*

bedded verslaggeving te zijn. Strikt genomen gaat het boek dus niet echt over Afghanistan, niet over het gedrag van Nederlandse militairen in een oorlogssituatie, maar over Joeri Boom zelf en zijn ervaringen als *embedded journalist* in Uruzgan. Booms heldere verslaggeving heeft veel oog voor het detail en omvat een scherpe kritiek op de voorlichting van het ministerie van Defensie. Met soms schokkende voorbeelden laat hij zien wat er allemaal verborgen ligt achter het zinnetje: 'Dit artikel is gecontroleerd door Defensie, er is niets in gewijzigd.' Een *must-read* voor (aankomende) journalisten en voor diegenen die na Joris Luyendijk nog steeds geloven wat op het journaal gepresenteerd wordt.

Julien Lauret

Julien Lauret is als stagiair verbonden aan het Instituut Clingendael, bij de *Security Cluster* van de *Conflict Research Unit* (CRU). Eerder behaalde hij zijn MSc Internationale Betrekkingen aan de Universiteit van Amsterdam met een scriptie over politiebouw in Afghanistan.

Hectiek van de buitenlandjournalist

Kees van Dam

Koude koffie in Brno: Twintig jaar zo af en toe op de goede plek.

Schoorl: Conserve, 2010; 320 blz.; € 17,-; ISBN: 978-90-5429-292-0

In *Koude koffie in Brno: Twintig jaar zo af en toe op de goede plek* licht Kees van Dam een tipje van de sluier op van zijn leven als journalist. Aan de hand van allerlei anekdotes illustreert hij wat het inhoudt om twintig jaar lang internationale nieuwsreportages (te proberen) te maken. De Inleiding en de daarop volgende twintig hoofdstukken beschrijven ieder een andere zoektocht naar informatie, geschikt

om aan het Nederlandse thuisfront voor te schotelen.

Zoals de titel van het boek al doet vermoeden, slaagt hij hierin slechts sporadisch. Kees van Dam houdt zich vrijwel 24/7 met opdrachten bezig en besteedt ook zijn zeldzame vrije tijd aan het vergaren van potentieel boeiende informatie. Overdag reist hij daarheen waar naar verwachting iets interessants te gebeuren staat

en te observeren en te beluisteren valt. In de avond en/of tijdens het ontbijt de volgende ochtend probeert hij de vastgelegde beelden, notities en interviews samen met zijn cameraman en eventuele tolk en/of collega(s) te bewerken tot een uitzendbaar geheel.

Van alle productie komt echter slechts een fractie feitelijk de Nederlandse huiskamers binnen. De

oorzaken van dit lage rendement variëren. Soms doen zich tegelijkertijd elders ter wereld andere gebeurtenissen voor die op dat moment belangrijker en nieuwswaardiger worden geacht. Vaak geven Nederlandse nieuwsorganisaties de prioriteit aan binnenlands, economisch en Haags nieuws. Dientengevolge komen Kees van Dams reportages vaak in de verdrukking en blijft het gros van het materiaal buiten beeld van het grote publiek.

De pogingen om zoveel mogelijk goed, interessant en uitzendbaar journalistiek werk te produceren betekenen dat contrasten Van Dams dagelijks leven tekenen. Op sommige momenten domineert langdradigheid, bijvoorbeeld wanneer hij dagenlang zijn hotel niet kan verlaten om veiligheidsredenen of zijn bestemming niet kan bereiken vanwege logistieke problemen, zoals weigering van visa. Op andere momenten overheerst hectiek, bijvoorbeeld wanneer hij vanuit Nederland de opdracht krijgt binnen enkele uren op het vliegtuig te stappen of wanneer hij plotseling geëvacueerd moet worden. Toeval lijkt bepalend voor wat op een bepaald moment 'de goede plek' is.

En zelfs wanneer Kees van Dam zich wel op die goede plek bevindt, speelt toeval nog steeds een voorname rol in het verhaal dat hij uiteindelijk op papier of voor de camera krijgt. Aan den lijve ondervindt hij door uiteenlopende ervaringen en non-ervaringen de onvoorspelbaarheid van zijn beroep en hoe moeilijk het mede hierdoor vaak is de vinger op precies 'de goede plek' te leggen, ofwel om de dieperliggende essentie van gebeurtenissen te doorgronden.

Door een selectie hieruit in anekdotische vorm te presenteren en elk verhaal te ondersteunen met foto's van 'memorabilia', slaagt hij erin de lezer mee te slepen in deze contrasten van het journalistieke bestaan. Toegevoegde waarde heeft ook dat hij elk hoofdstuk afsluit met een beknopte beschrijving van de huidige

stand van zaken van het beschreven nieuwsitem en/of de huidige situatie van het eerder bezochte gebied.

De uiteengezette ervaringen verschillen sterk van elkaar. Het enige dat zij gemeen lijken te hebben, is dat zij zich stuk voor stuk buiten de Nederlandse landsgrenzen afspelen. Dit buitenland varieert van Leper in België, waar Van Dam hoogbejaarde veteranen van de Eerste Wereldoorlog interviewt, tot Cambodja en Thailand, van waaruit hij vergeefs probeert Myanmar binnen te komen om een reportage te construeren over de gevolgen van de cycloon Nargis.

Ook inhoudelijk lopen de belevenissen aanzienlijk uiteen. Emotioneel zware kost en luchtiger onderwerpen wisselen elkaar af. Zo beschrijft Van Dam de angsten en risico's van het uitoefenen van zijn beroep in een door oorlog geteisterd Bagdad. De hevige bombardementen op een steenworp afstand van zijn hotel hebben hem slapeloze nachten bezorgd, zowel tijdens zijn verblijf hier als nog jaren nadien. Aan de andere kant van het spectrum bevindt zich de reportage die hij maakt over het beklimmen van de Mont Ventoux door amateurwielrenners, een uitdaging die hij persoonlijk aangaat. Andere thema's die binnen deze twee extremen de revue passeren, zijn onder andere de erfenis van de recente oorlogen op de Balkan, de toenadering van Turkije tot Europa, de beleving van de Portugezen van het Europese Kampioenschap voetbal 2004, de omgang van Suriname met de Decembermoorden, en de overwinning van Barack Obama bij de presidentsverkiezingen in de Verenigde Staten.

In zijn inleiding stelt Van Dam een aantal vragen over welke factoren de totstandkoming van een reportage beïnvloeden, hoe om te gaan met journalistieke beperkingen en waarom de ene ervaring meer emotionele impact heeft dan de andere. Vanwege zijn anekdotisch karakter biedt het boek geen

generaliserende antwoorden op deze vragen. De auteur geeft echter zelf al aan ook niet de intentie te hebben om een overzicht of analyse te geven. In dit opzicht voldoet het boek dus aan de verwachtingen die worden gewekt.

De titel *Koude koffie in Brno* fungeert als metafoor voor het ongrijpbare van de verscheidenheid en het verwarrende van de ervaringen die een journalist tijdens zijn werk opdoet. Jammer is dat Kees van Dam zijn keuze voor deze metafoor als overkoepelende titel van zijn boek vol min of meer van elkaar losstaande verhalen nauwelijks toelicht, waardoor zijn diepere betekenis (als hij deze al heeft) in het ongewisse blijft en hij deze aan de interpretatie van de individuele lezer overlaat.

Wellicht is het de kracht van de keuze voor een dergelijke titel om de lading te dekken van twintig jaar van onsamenhangende ervaringen. Maar voordat je aan het boek begint, verwacht je toch iets van een ontknoping in het gelijknamige hoofdstuk. Helaas heb ik dit niet kunnen ontdekken. De ondertitel *Twintig jaar zo af en toe op de goede plek* biedt minder ruimte voor twijfel en geeft de inhoud van het boek beter en duidelijker weer, maar is verre van creatief en laat weinig aan de fantasie over. Hoewel *Koude koffie in Brno: Twintig jaar zo af en toe op de goede plek* een aardig boek is, verdient het wat mij betreft niet meer dan het predicaat van vermakelijke lectuur.

Christa Hijkoop

Christa Hijkoop is Cultureel Antropologe en studeert momenteel Conflicts, Territories and Identities aan het Centrum voor Internationale Conflict-Analyse en Management (CICAM) van de Radboud Universiteit Nijmegen. Zij is als stagiaire verbonden aan het *Clingendael Security and Conflict Programme* (CSCP).